

Verslag Minisymposium Evaluatie Wet op de Dierproeven (Utrecht, 15 september 2005)

Inleiding

De programmacommissie Alternatieven voor Dierproeven van ZonMw en het Nationaal Centrum Alternatieven voor dierproeven hebben een minisymposium georganiseerd met het doel de resultaten van het onderzoek ten behoeve van de evaluatie van de Wet op de dierproeven (Wod) te bediscussiëren met stakeholders die betrokken zijn bij de uitvoering van de Wod.

Voor deze bijeenkomst zijn de KNAW, de NVP, de NV-DEC, de vergunninghouders, de Beroepsgroep Proefdierdeskundigen en het Platform Alternatieven voor Dierproeven alsmede respondenten uit het onderzoek uitgenodigd. De discussies zijn georganiseerd rond een drietal thema's, te weten 'de Wod en de systematiek van de Algemene wet bestuursrecht', 'de Wod en alternatieven voor dierproeven' en 'de Wod en de ethische toetsing'. Voor het eerste thema zijn drs. M. Zuidgeest (Proefdiervrij) en dr. M. van Duin (Organon), respectievelijk vanuit de dierenbelangenorganisaties en de vergunninghouders, uitgenodigd om middels een paar korte statements de discussie over dit thema te openen. Ten aanzien van het tweede thema zijn prof.dr. C. Hendriksen (NCA) en prof.dr. A. Berns (KNAW) uitgenodigd voor een inleiding en ten aanzien van het thema van de ethische toetsing is prof.dr. H. Zwart (NV-DEC) gevraagd een inleiding te houden. Voorzitter van het minisymposium is mr. W. Swildens-Rozendaal, voorzitter van de begeleidingscommissie van het onderzoek. Daarnaast is de onderzoeksgroep, in de persoon van prof.mr. A. Freriks (Universiteit Utrecht), in de gelegenheid gesteld een toelichting te geven op hun rapport 'Noodzakelijk Kwaad. Evaluatie Wet op de dierproeven'.

Toelichting op het rapport

Mevrouw Freriks geeft in haar toelichting aan dat twee leerstoelgroepen van de Wageningen Universiteit betrokken waren bij het onderzoek, evenals het Bureau NovioConsult uit Nijmegen. In het kort legt zij uit op welke wijze de onderzoeksgroep het project heeft aangepakt. Het onderzoek heeft zich gericht op een tweetal onderwerpen; de juridische aspecten en de ethische aspecten van de Wod. Omdat beide aspecten met elkaar samenhangen, zijn beide onderzoeken in het rapport geïntegreerd.

Voorafgaand aan de nadere toelichting gaat mevrouw Freriks in op een kritische opinie die onlangs in het NRC-Handelsblad is verschenen. Deze opinie suggereert onder andere dat de uitkomsten van het onderzoek op voorhand vaststonden. Mevrouw Freriks neemt expliciet afstand van deze suggestie en geeft aan dat de onderzoeksgroep in het onderzoek altijd een eigen koers heeft gevaren, zoals wetenschappelijk onderzoekers ook behoren te doen. Daarnaast gaat zij in op het feit dat de onderzoekers niet betrokken zijn bij het verrichten van dierproeven of bij een partij die belang zou kunnen hebben bij de uitkomsten van het onderzoek. Wat sommigen als nadeel zien, acht zij een goed uitgangspunt, omdat dat de mogelijkheid biedt om fris en onbevangen tegen de problematiek aan te kijken.

Wetsevaluatie is naar zijn aard een juridische exercitie. Het onderzoek is verdeeld in vier fasen. In de oriënterende fase zijn belangrijke spelers in het werkveld geïnterviewd. Deze interviewronden dienden ertoe de belangrijkste discussiepunten te inventariseren en op basis hiervan de juridische analyse nader toe te spitsen. Hiernaast zijn betrokkenen uit de uitvoeringspraktijk bevraagd over hun bevindingen en opvattingen ten aanzien van de uitvoering van de Wod. De bevindingen van deze gesprekken zijn uitgebreid in het rapport opgenomen. Hieruit kan men concluderen dat ook in de praktijk wisselende standpunten ten aanzien van de uitvoering leven. Een conceptrapport met de bevindingen uit de juridische analyse en de gesprekken en met eerste conclusies is in november 2004 voorgelegd aan de deelnemers van een werkbijeenkomst. De onderzoekers hebben dit als een buitengewoon nuttige exercitie ervaren, omdat aan de hand van concrete bevindingen en gedachten goede feedback vanuit de praktijk werd verkregen. De bijeenkomst heeft geleid tot een verdieping en aanscherping van de tekst van het rapport. Na de bijeenkomst hebben de onderzoekers het onderzoek afgerond en zijn de conclusies en aanbevelingen opgesteld. In tegenstelling tot de berichtgeving in de kranten acht mevrouw Freriks de conclusies van het onderzoek helemaal niet zo negatief. In de eerste plaats heeft de onderzoeksgroep geconcludeerd dat de Wod een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de vermindering van dierproeven. Ook heeft de wet geleid tot een verdergaande bewustwording over de wijze waarop men met proefdieren om wil gaan. Wel oordelen de onderzoekers dat de wet aan modernisering toe is. De wet dateert uit 1977, uit een periode vóór de grote bestuursrechtelijke operatie. In het licht hiervan achten zij een herijking van de wet aan de hand van de ontwikkelde algemeen bestuursrechtelijke kaders wenselijk. Hierbij hoort ook een discussie over openbaarheid, inclusief de nuances van geheimhouding die in het algemene bestuursrecht, in het bijzonder de Wet openbaarheid van bestuur, zijn verankerd. Overigens geven de onderzoekers aan dat de problematiek rond de openbaarheid niet specifiek voor de Wod geldt. De onderzoeksgroep erkent dat het aspect openbaarheid een heet hangijzer is. De groep heeft ook oog voor de argumenten die door tegenstanders worden ingebracht. De onderzoekers geven hierbij echter wel aan dat in wetgeving heden ten dage een ontwikkeling plaatsvindt naar meer transparantie. De toekomstige vormgeving van de Wod kan hier niet aan voorbijgaan. Daarom moet bij de rationalisering van de wet aandacht besteed worden aan bovenstaande punten.

In de studie hebben de onderzoekers zich gericht op de vraag wat de ethische toetsing eigenlijk inhoudt en of die op een nadere manier georganiseerd dient te worden. De conclusies, in belangrijke mate gebaseerd op interviews met DEC leden, geven aan dat bij de toetsing vooral gekeken wordt naar de proefdierkundige opzet van dierexperimenten (3 V's). Daarnaast is geconstateerd dat er een gebrek is aan een operationeel kader voor het uitvoeren van de ethische toets in enge zin. Hoewel de Wod in de afgelopen jaren een belangrijke bijdrage heeft gehad in het verminderen van het aantal dierproeven, wordt een verdergaande vermindering alleen voorzien buiten de systematiek van de wet. Vanuit verschillende kaders worden dierproeven verplicht gesteld. Deze kaders liggen buiten de reikwijdte van de Wod. Wil men verder streven naar vermindering dan zal naar de andere regelingen gekeken moeten worden. De onderzoekers hebben ook aanbevelingen gedaan ten aanzien van de handhaving. Zij geven aan dat meer gekeken zou moeten worden naar het bestuursrechtelijke instrumentarium dat samenhangt met de algemeen bestuursrechtelijke systematiek.

De onderzoekers zien hun rapport niet als een eind van de discussie, maar eerder als startpunt. Uiteindelijk zal de wetgever over de inrichting van de Wod beslissen.

Deel 1: Systematiek algemeen bestuursrecht

Ten behoeve van de discussie rond het thema van de Wod en systematiek van het algemeen bestuursrecht hebben dhr. van Duin en mevrouw Zuidgeest de volgende statements naar voren gebracht.

Dhr. van Duin geeft aan dat hij namens de vergunninghouder van Organon spreekt. Hij benadrukt dat Organon helemaal niet ontevreden is over de huidige gang van zaken en de werking van de Wod. In het bedrijf heerst een hechte samenwerking tussen de onderzoekers aan de ene kant en de DEC aan de andere kant. Binnen het bedrijf heerst een groot bewustzijn van de problematiek rond dierproeven. In de onderzoeksstrategie wordt zoveel mogelijk een reductie van het gebruik van proefdieren nagestreefd. Organon kan zich vinden in de stelling dat een aanpassing van de Wod niet tot een verdere reductie van het aantal proefdieren zal leiden. Onderzoek naar alternatieven en vooral ook een grotere aandacht voor de groeiende regelgeving met betrekking tot voorgeschreven dierproeven zullen eerder leiden tot een reductie.

Dhr. van Duin stelt dat Organon de mening is toegedaan dat de voorgestelde aanbevelingen uit het rapport 'Noodzakelijk Kwaad' voor het bedrijf zullen leiden tot een onacceptabele verlenging van procedures voor het uitvoeren van dierproeven en derhalve voor het uitvoeren van de onderzoeksactiviteiten. Men acht de openbaarheid van onderzoeksplannen in strijd met het bedrijfsbelang. Wel is men voor openheid ten aanzien van dierproeven. Het bedrijf wenst naar buiten toe uit te dragen dat gebruik gemaakt wordt van dierproeven die nodig zijn voor het onderzoek. Een volledige openbaarheid schaadt in zijn ogen echter het belang van het bedrijf. Men is van mening dat de aanbevelingen uit het rapport niet verenigbaar zijn met de ambitie om in Nederland te blijven streven naar een competitieve slagvaardige onderzoeksorganisatie. Men voorziet dat het wellicht onmogelijk is voor Organon om in Nederland hun onderzoeksactiviteiten te kunnen continueren. Volgens dhr. van Duin gaat van de aanbeveling om het handhavinginstrumentarium uit te breiden de suggestie uit dat er sprake is van ontduiking. Als bedrijf herkent men zich daar absoluut niet in. Op basis van de ervaringen in de afgelopen jaren is het niet noodzakelijk een uitvoerige aanpassing op dit terrein te plegen. Verder beveelt dhr. van Duin aan dat het wellicht verstandiger is om eerst de wijzigingen van de EU richtlijn af te wachten en daarna de Wod hierbij te laten aansluiten. Mevrouw Zuidgeest geeft aan dat zij zich als vertegenwoordiger van een dierenbelangenorganisatie goed kan vinden in de analyse van het rapport. Naar haar mening sluit die aan op de analyses die haar organisatie heeft uitgevoerd. Volgens haar bestaat er in Nederland een grote behoefte aan meer openbaarheid ten aanzien van dierproeven. Niet om onderzoek te frustreren, maar om te kijken op welke wijze er gezorgd kan worden dat er zo min mogelijk proefdieren gebruikt worden. Dit allemaal vanuit het streven om op termijn helemaal geen proefdieren meer te gebruiken. Zij geeft aan dat heel veel zaken in Nederland openbaar zijn, maar dat ten aanzien van dierproeven slechts een beperkt aantal feitelijke gegevens beschikbaar zijn.

Mevrouw Zuidgeest bespreekt het probleem van het bevoegd gezag. Zij geeft aan dat het voor de hand ligt te denken dat de Dierexperimentencommissies het bevoegd

gezag zijn, want zij hebben de verantwoordelijkheid om te bepalen of onderzoekers hun dierproeven mogen uitvoeren of niet.

Naar haar mening wordt dit ondersteund door artikel 10 a van de Wod en artikel 7.3 in de Europese richtlijn. De DEC's zelf ontkennen dat zij besluiten nemen, zij geven slechts advies. Deze stelling lijkt gesteund te worden door een uitspraak van de Raad van State ten aanzien van de vraag of de DEC van het BPRC een bestuursorgaan is. Mevrouw Zuidgeest acht het van belang dat duidelijk wordt wie het bevoegd gezag is. Dit is met name van belang voor zowel onderzoekers als belanghebbenden vanwege de consequenties voor bijvoorbeeld de mate van openbaarheid van de procedures. Evenals de onderzoekers zit haar organisatie niet te wachten op langlopende juridische procedures voor het verkrijgen van de noodzakelijke informatie, die haar organisatie nodig denkt te hebben om de beweegredenen van dierexperimenteel onderzoek te kunnen beoordelen. Voor het streven naar minder proefdieren is het van belang te weten of een dierproef wordt uitgevoerd voor één of ander huishoudelijk product of dat deze uitgevoerd wordt ten behoeve van één of andere levensbedreigende ziekte.

Discussie deel 1

Na de inleidingen geeft de voorzitter de aanwezigen in de zaal de gelegenheid te reageren. Zij verzoekt daarbij om in de reacties niet alleen te refereren aan de bijdragen van dhr. van Duin en mw. Zuidgeest, maar ook aan de bijdrage van mw. Freriks. Als eerste geeft mw. Fentener van Vlissingen (Erasmus MC) aan te willen reageren. Zij acht het niet juist dat er gesproken wordt van een integraal rapport. In andere wetsevaluaties wordt nadrukkelijk gekeken naar maatschappelijke effecten. Dat is in dit rapport niet gedaan. Er is niet gekeken wat op het punt van administratieve lasten, noch op het punt van de concurrentiepositie de eventuele gevolgen kunnen zijn in de wereld van wetenschap en technologie. Verder geeft zij aan dat de Tweede Kamer bij de wijziging van de Wod nadrukkelijk heeft gekozen voor zelfregulering. Op basis van haar ervaringen bij de uitvoering van het Besluit Biotechnologie bij Dieren, uitgevoerd volgens het kader van de AWB, waarschuwt zij voor de gigantische polarisatie die zal ontstaan. In dit kader wordt ook verwezen naar de tweede evaluatie van het Besluit Biotechnologie bij Dieren, die op 12 september naar de Tweede Kamer werd gezonden. Naar aanleiding van de inbreng van mw. Fentener van Vlissingen reageert dhr. van Duin dat de opmerkingen goed aansluiten op de zienswijze van zijn organisatie. Mw. Zuidgeest verwacht dat het met de polarisatie wel mee zal vallen en benadrukt de wens van meer openheid. Zij vindt overigens dat dit niet tot juridische haarkloverij moet leiden. Mw. Freriks is van mening dat haar bijdrage voldoende weerwoord heeft gegeven op de inbreng van de zaal.

De voorzitter verzoekt, ten behoeve van de zuiverheid, de recent uitgebrachte evaluatie van het Besluit Biotechnologie bij Dieren niet in detail in de discussies te betrekken. Niet iedereen heeft kennis van het rapport. Daarnaast verzoekt de voorzitter de deelnemers in de discussie hun bijdragen eerder te richten op de aanbevelingen van het onderzoeksteam en de eventuele problemen die men daarbij ziet, dan aan wetstekst exegese te doen.

Dhr. Zwart wenst van de gelegenheid gebruik te maken een opmerking te plaatsen over de presentatie van mw. Zuidgeest. Hij acht de gepresenteerde plaatjes

(waaronder een dia met foto van dierexperimenteel onderzoek ten behoeve van cosmetica) suggestief en vindt dat dit geen bijdrage levert aan een open discussie.

Dhr. R. Janssen (NIABA) sluit zich aan bij de opmerkingen van mw. Fentener van Vlissingen. Daarnaast geeft hij aan dat de discussie zou moeten gaan om de vraag hoe je de belangen van dieren optimaal kunt afwegen tegen maatschappelijke belangen. Hij acht openbaarheid daarin niet eens het meest cruciale probleem. Van belang is op welke wijze je tempo in het onderzoek kunt houden en tegelijkertijd zorgvuldig kan zijn, dus hoe men tot procedures kan komen die de afweging zorgvuldig maken, maar die niet tot enorme vertragingen zullen leiden. Men dient te voorkomen dat dierexperimenteel onderzoek naar het buitenland gaat. Overigens is hij van mening dat bedrijven zorgvuldig met de inzet van proefdieren omgaan, al was het maar omdat het een kostbare aangelegenheid is. Zeker wanneer er goedkopere alternatieven zouden zijn, zouden deze serieus overwogen worden.

Mw. Fentener van Vlissingen vraagt aandacht voor de problemen rond de ethische afweging van de dierproeven. Zij spreekt over de spagaat die men ondervindt op het moment dat men de ethische waardebepaling van dieren probeert te operationaliseren in het kader van afzonderlijke onderzoeksprojecten. Deze afweging lijkt zoveel problemen te geven dat de DEC's, naar het oordeel van de opstellers van het rapport, het niet goed doen. Zij acht deze constatering onjuist omdat zij vindt dat het haast niet beter kan, dan zoals het in Nederland gebeurt. De voorzitter geeft aan dat zij zich niet kan vinden in deze samenvatting van mevrouw Fentener van Vlissingen. De voorzitter heeft nergens in het rapport kunnen lezen dat de DEC's het niet goed doen. Wel wordt aangegeven dat de DEC's met het probleem worstelen, omdat het toetsingskader eigenlijk niet goed in de wet is aangegeven. Zij verwijst een verdere discussie over dit onderwerp naar het moment in het symposium dat dit thema aan de orde komt.

Dhr. Wennink (Organon) vraagt mw. Zuidgeest hoe zij denkt dat de evaluatie van de wet en de uitvoering van de aanbevelingen tot minder dierproeven zullen leiden. Mw. Zuidgeest geeft aan dat op dit moment, op basis van de globale cijfers uit het jaarverslag van de inspectie (Zodoende), geen inzicht verkregen kan worden in het feitelijke doel van de dierexperimenten. Wil men besparingen realiseren, dan moet men een maatschappelijk debat voeren. Dit kan alleen wanneer men weet wat het feitelijke doel van de dierexperimenten is. Dhr. Wennink kan zich vinden in de opvatting dat bepaalde vragen op een hoger niveau bediscussieerd zouden moeten worden. Hij betwijfelt echter of openbaarheid dit zal versterken. De discussies op een hoger niveau kunnen nu al plaatsvinden. Hij ziet veel meer heil in aanpassing van de regelgeving betreffende regulatoire testen.

Dhr. Zwieters (DEC VU) is van mening dat openbaarheid ertoe zou kunnen leiden dat er in Nederland voor bepaalde proeven minder proefdieren gebruikt zullen worden. Als lid van een DEC vraagt hij zich zo nu en dan af of voor bepaalde categorieën proeven een maatschappelijke meerderheid bestaat. Aansluitend hierop geeft dhr. Blaauboer (Universiteit Utrecht) aan dat deze afweging juist in de DEC gemaakt dient te worden. De beslissing die voorafgaand aan het experiment plaatsvindt, te weten wat voor onderzoek men wil doen en welke gegevens men wil hebben, dient op een hoger niveau gevoerd te worden. Echter de weerslag van deze discussie moet meegenomen worden in de afweging in de DEC. Daarnaast vraagt dhr. Blaauboer

aandacht voor de verplichtingen vanuit andere wetgeving om dierexperimenteel onderzoek uitvoeren. Deze verplichtingen staan op gespannen voet met het artikel in de Wod dat duidelijk stelt dat het dierexperiment niet uitgevoerd mag worden wanneer er een alternatief voor bestaat.

Dhr. Karemaker (FMWV) is verontrust over de volstreekte naïviteit die door sommige sprekers naar voren is gebracht met betrekking tot de openbaarheid en de wijze waarop men in Nederland met AWB procedures omgaat. Hij is van mening dat de AWB wordt misbruikt om zaken te traineren. Daarnaast vreest hij voor het persoonlijk welzijn van dierexperimentele onderzoekers. Er zijn te veel voorbeelden van onderzoekers die bedreigd worden. Hij geeft aan dat onderzoekers best bereid zijn uit te leggen wat zij gedaan hebben in hun onderzoek. Iedereen kan achteraf nalezen hoe de proeven uitgevoerd zijn. Hij verwacht dat de aanbevelingen ertoe zullen leiden dat ofwel het onderzoek niet meer uitgevoerd kan worden of lang gewacht moet worden voordat men toestemming krijgt. In aansluiting hierop pleit dhr. Blom (Universiteit Utrecht) voor een actieve rol van de dierexperimentele onderzoekers in het helder verwoorden van het belang van het experiment. Enerzijds zal dit de DEC-leden helpen bij hun beoordeling, anderzijds kan dit helpen het onderzoek duidelijk te maken voor een breder publiek. Dhr. Blom constateert dat onderzoekers toch in een soort 'ivoren toren' werkzaam zijn. Weliswaar zullen collegae wetenschappelijke publicaties lezen, maar ook voor de maatschappij is het van groot belang duidelijk te maken waarom dierexperimenteel onderzoek uitgevoerd wordt. Dhr. Brakke breekt vervolgens een lans om naast vooruit te kijken, ook eens te kijken wat de dierproeven nu werkelijk hebben opgeleverd in vergelijking met de beloftes die gedaan zijn op het moment van de start van het onderzoek.

Dhr. Wassenberg (Proefdiervrij) vraagt aan dhr. van Duin op welke wijze Organon het begrip openheid zou willen invullen. Hij geeft daarbij aan dat openbaarheid een juridisch afgekaderd begrip is. Openheid kan op vele manieren ingevuld worden. Dhr. van Duin geeft aan dat, met het bedrijfsbelang in het achterhoofd, Organon graag de buurtbewoners, de media en wie dan ook wil informeren over het farmaceutisch onderzoek waarin proefdieren noodzakelijk zijn om verder te komen. Daarnaast wordt gestreefd naar de inzet van zoveel mogelijk *in vitro* alternatieven en wordt ook duidelijk gemaakt waar dit niet mogelijk is. Verder is men bereid om zoveel mogelijk in dialoog te gaan met voor- en tegenstanders. Overigens zullen de grenzen waarbinnen dit kan plaatsvinden door het bedrijf zelf bepaald worden. De voorzitter distilleert uit de discussie dat bij het item openbaarheid een tweetal aspecten prominent naar voren komen. Enerzijds wordt geen grotere openheid gewenst over alles dat verband houdt met de veiligheid van de medewerkers en DEC-leden en met concurrentiegevoelige gegevens. Anderzijds is er de vertragende component. Zij beluistert de opvatting dat op het moment dat je mensen rechtsmiddelen geeft, zij die ook gaan gebruiken. Dit veroorzaakt de nodige vertraging en de mogelijkheid dat het onderzoek op het spel wordt gezet. De voorzitter legt de deelnemers de theoretische veronderstelling voor: wanneer de openbaarheid geen vertraging in het onderzoek zou veroorzaken, is men dan nog faliekant tegen die openbaarheid?

Reagerend op de voorzitter geeft dhr. Hendriksen aan dat hij denkt dat de veronderstelling zuiver hypothetisch is. Het probleem in de discussie is, dat men niet kan voorzien in hoeverre openbaarheid tot problemen zal gaan leiden. Daarnaast

geeft hij aan dat volledige openbaarheid ook consequenties zal hebben voor de manier waarop DEC's werken. De DEC's toetsen thans vaak op experimentniveau. Met in het achterhoofd dat grotere openbaarheid tot vertraging zou kunnen leiden zal er de neiging bestaan om dierexperimenten op projectniveau te toetsen, waarbij een deel van de feitelijke dierexperimentele informatie niet aan de orde zal komen. Daarmee gaat het grote goed van dit moment bij de toetsing van de DEC teloor. Dhr. Hoeijmakers (Erasmus MC) vult aan dat hij ervaring heeft met het effect van openbaarheid, in ieder geval bij de Commissie Biotechnologie bij Dieren. Hij ervaart dat individuele burgers, alsmede professionele advocaten elke aanvraag proberen te vertragen. Wanneer men met dezelfde zorgvuldigheid en diepgang en met dezelfde middelen de ruim 4000 DEC-aanvragen in Nederland zou willen beoordelen, zal dit in de praktijk onuitvoerbaar blijken. Daarnaast geeft hij aan dat het onderzoek, tenminste in academische instellingen, veelal openbaar is. Niet alleen door de bespreking op congressen maar ook door informatieavonden bij patiëntenverenigingen. Hij denkt dat het onderzoek door het aannemen van de aanbevelingen ernstig belemmerd zal worden en dit tot hoge kosten zal leiden. Hij is van mening dat binnen de onderzoekswereld geen draagvlak bestaat voor de aanbevelingen. In aansluiting hierop vraagt dhr. Jansen zich af of de juridisering van de procedure tot een verbetering leidt. Op basis van de ervaringen met de vergunningprocedure moet hij concluderen dat dit niet het geval is geweest.

Deel 2: Alternatieven voor dierproeven

Binnen het thema 'de Wod en de 3 V's' geven Dhr. Hendriksen en Dhr. Berns een korte inleiding. Dhr. Hendriksen geeft aan dat in het rapport 'Noodzakelijk Kwaad' weinig aandacht is besteed aan de 3 V's. Dit komt misschien omdat onderzoekers geoordeeld hebben dat bij de toetsing in de DEC de 3 V's een wat mindere plaats innemen. In hun onderzoek concluderen de onderzoekers dat de Wod nauwgezet de EU Richtlijn 86/609 volgt. Dat gaat zeker op voor het verbod op het gebruik van dieren wanneer proefdiervrije methoden beschikbaar zijn, het aantal dieren beperkt kan worden of de dieren minder pijn of ongerief berokkend kan worden. Er is echter een groot verschil tussen de Richtlijn en de Wod. De Richtlijn geeft in artikel 23 namelijk aan dat de lidstaten onderzoek moeten stimuleren gericht op de ontwikkeling en het toepasbaar maken van zogenaamde 3V-methoden. Op Europees niveau heeft dit geleid tot het oprichten van een Europees Centrum voor de Validatie van Alternatieve Methoden (ECVAM). Vanuit het perspectief van het verbeteren van de huidige wetgeving mist dhr. Hendriksen een soortgelijke aanbeveling in het rapport. Naar zijn mening zou, in verband met positieve werking op de attitudevorming, een dergelijk voornemen in de wetgeving opgenomen moeten worden. Ervaringen op het Europees niveau hebben geleerd dat een dergelijk artikel stimulerend kan werken bij de totstandkoming van andere regelingen. Ook in andere regelingen wordt hierdoor bijzonder veel aandacht besteed aan alternatieven voor dierproeven. Een voorbeeld is de voorbereiding van de wetgeving op het gebied van evaluatie van stoffen (REACH programma), waarbinnen dankzij artikel 23 veel aandacht besteed wordt aan alternatieven voor dierproeven. Het tweede punt dat dhr. Hendriksen aangeeft is de deskundigheid van DEC-leden. Het rapport geeft aan dat de Wod op algemene wijze eisen stelt aan de deskundigheden binnen de DEC. Dit leidt ertoe dat er geen specifieke eisen aan opleidingen en dergelijke voor de

leden zijn opgesteld. Hoewel er door de Centrale Commissie voor Dierproefaangelegenheden profielen voor DEC-leden zijn opgesteld, wordt hier, mede vanwege het ontbreken van een bindend karakter, slechts op spaarzame wijze gebruik van gemaakt. Onlangs is een rapport verschenen over ideale en haalbare profielen van DEC-leden. Het lijkt dhr. Hendriksen raadzaam deze studie te gebruiken voor het opstellen van criteria voor DEC-leden. In het evaluatierapport geven de onderzoekers aan dat het betrekken van de mogelijkheden van de 3 V's in feite een oneigenlijk element is in de ethische discussie. Dhr. Hendriksen wenst daar stelling tegen te nemen. Hij gaat bij de afweging van het ongerief van de dieren tegenover het belang van het onderzoek uit van het utilitair principe. Belangrijke aspecten hierbij zijn de intrinsieke waarde van het dier, maar ook de mogelijkheden van alternatieven in die gevallen waarbij het belang van het onderzoek vaststaat maar geen toestemming zal worden verkregen omdat het dierexperiment te belastend is of te veel dieren vergt. Hij acht zo'n afweging zeker niet alleen van proefdierkundige aard. Hij beveelt eenieder aan het rapport 'The Ethics of Research Involving Animals' te lezen, dat dit jaar door de Nuffield Council on Bioethics is gepubliceerd en ingaat op het belang van de 3 V's in de ethische toetsing.

Dhr. Berns geeft zijn visie vanuit de KNAW op de Wet op de dierproeven en de 3 V's. Hij kondigt aan ook een paar algemene opmerkingen te willen maken over het rapport. In het algemeen kan gesteld worden dat in Nederland zorgvuldig omgegaan wordt met proefdieren. Dit is primair te danken aan de bekwaamheid en de houding van het personeel in de dierproeffaciliteiten. Uiteraard heeft de wetgeving daar een bijdrage aan geleverd. Overigens wordt opgemerkt dat de regelgeving in Nederland uniek is. Het is de meest complexe en strengste in de wereld. Dit gaat gepaard met een geldverslindende bureaucratie. Desalniettemin komen de opstellers van het rapport tot de conclusie dat de dieren te weinig rechtsbescherming genieten en alles dus strenger moet. Dhr. Berns heeft ernstige bezwaren tegen het rapport, mede omdat de standpunten van degenen die de dierproeven uitvoeren, de wetenschappelijke onderzoekers, er nauwelijks in voorkomen. Daarnaast vindt hij het rapport niet voldoen aan de eisen die aan een kritisch onderzoek gesteld mogen worden. Verder geeft dhr. Berns aan dat hij de gevolgde procedure voor het opzetten van het onderzoek onvoldoende vindt. Hij denkt dat er in eerste plaats een onvolledige opdrachtverstrekking is geweest. Dit heeft een volledige evaluatie van de wet beperkt en heeft ook invloed gehad op de selectie van het onderzoeksteam. Naar zijn mening had ZonMw deze onvolledige opdracht niet moeten accepteren. Daarnaast had ZonMw op een andere wijze het onderzoek dienen uit te zetten en had ZonMw zorg moeten dragen voor de nodige kwaliteitscontrole. ZonMw heeft een naam op te houden binnen het wetenschappelijk onderzoek en heeft zich, in zijn ogen, met deze procedure gediskwalificeerd. Zonder dat wetgeving is veranderd, hebben rampen zoals in Enschede en Volendam, al tot een aanzienlijke verscherping en een vergroting van de lastendruk geleid. Hier bovenop komen de aanbevelingen omtrent de toepassing van de Algemene wet bestuursrecht. Naar mening van Dhr. Berns zal dit tot extreme vertraging in onderzoeksprojecten leiden. Nederland zal zich isoleren en zich op deze wijze onttrekken aan de verantwoordelijkheid om bij te dragen aan het onderzoek ten dienste van de gezondheidszorg. Verder zal de juridisering tot draconische kostenverhoging leiden. Overigens geeft Dhr. Berns aan dat in de afgelopen jaren veel is gedaan aan de verbetering van het gebruik van proefdieren en invoering van de 3 V's. Dit is niet alleen gebeurd uit compassie voor

de dieren maar ook om praktische redenen, zoals een grotere snelheid waarmee proeven uitgevoerd kunnen worden, betere reproduceerbaarheid en aanzienlijk minder kosten. In zijn betoog geeft de heer Berns aan dat dierexperimenten vervangen worden door *in vitro* methodieken. Daarnaast worden experimenten met mensen vervangen door dierexperimenten, omdat er steeds betere systemen in proefdieren voorhanden zijn om het onderzoek uit te voeren. Ook het onderzoek met dieren wordt steeds meer verfijnd. Hierbij kan gedacht worden aan surrogaatmarkers die indicaties geven lang voordat een ziektebeeld belastend wordt voor het proefdier. Nieuwe detectiemethoden maken het ook mogelijk longitudinaal onderzoek in proefdieren uit te voeren. Dit leidt tot een aanzienlijke besparing van het aantal proefdieren. Dhr. Berns beveelt aan de wetgeving te vereenvoudigen en te harmoniseren en in eerste instantie aan te sluiten bij de EU Richtlijnen. Hij acht een uitzonderingspositie van Nederland onwenselijk. Meer energie zou gestoken moeten worden in het organiseren van een 'level playing field' voor heel Europa. Hij geeft ook aan dat het ethische toetsingskader herzien dient te worden. De toetsing zal op een hoog niveau moeten plaatsvinden. De DEC's moeten met name toetsen hoe dierproeven op een zo effectief mogelijke wijze, met een minimum aantal dieren, uitgevoerd kunnen worden. Hij geeft aan dat naast de huidige stakeholders ook patiëntenorganisaties en fondsen die geld geven aan onderzoek betrokken moeten zijn bij de toetsing van dierexperimenten. Verder pleit hij ervoor dat de instellingen zelf verantwoording afleggen over hun proefdierenbeleid. Dhr. Berns sluit af met een verwijzing naar de brief met kritische op- en aanmerkingen ten aanzien van de evaluatie, die KNAW reeds naar het ministerie van VWS heeft gestuurd.

Discussie deel 2

De voorzitter geeft de zaal de gelegenheid in discussie te treden met de inleiders van dit thema. Dhr. Stafleu (Universiteit Utrecht) pleit voor een heldere omschrijving van het begrip 3 V's en het begrip ethische toetsing. Dhr. Hendriksen heeft aangegeven dat hij de 3 V's een onderdeel van de ethische toetsing vindt. Echter, de beantwoording van de vraag 'moeten wij voor een specifiek doel dierproeven uitvoeren?' wordt door sommige mensen ook als een ethische toetsing beschouwd en hierbij vallen de 3 V's erbuiten. Het losse gebruik van de term ethische toetsing, waar men steeds verschillende dingen onder verstaat, zorgt voor de nodige verwarring. In antwoord hierop stelt dhr. Hendriksen dat hij is uitgegaan van zijn eigen ervaringen en de praktijk van DEC's waarin hij participeert. In al die DEC's spelen de 3 V's een wezenlijke rol in de afweging van belangen. Of dit door ethici beschouwd wordt als een ethische toetsing, vindt hij een andere discussie, die hij op dit moment niet zou willen voeren.

Mw. Fentener van Vlissingen is het met dhr. Hendriksen oneens dat er in Nederland geen wettelijke invulling zou zijn gegeven aan de bepaling dat de overheid het onderzoek naar alternatieven moet stimuleren. Zij wijst hierbij op het Fonds Alternatieven voor Dierproeven. Overigens geeft zij aan dat het jaren heeft geduurd voordat de geldschieters van dat fonds inzagen dat het verfijnen van dierproeven ook een belangrijke bijdrage zou kunnen leveren aan alternatieven. Zij pleit ervoor extra gelden in te zetten om de infrastructuur in onderzoeksinstellingen te verbeteren en om de implementatie van alternatieven met name op het gebied van de verfijning te bekostigen. Als reactie geeft dhr. Hendriksen aan dat het toch van belang is deze bepaling op te nemen in de wet, omdat de ervaring leert dat het geld voor het Fonds

Alternatieven voor Dierproeven afhankelijk is van het regarderend beleid, waardoor het met een pennenstreek van de agenda verdwenen kan zijn.

Mw. Kuil (Dierenbescherming) vraagt aan dhr. Berns wat hij precies verstaat onder het 'zelf verantwoording afleggen' van de instellingen over het dierproevenbeleid.

Dhr. Berns geeft aan slechts te kunnen spreken namens zijn eigen instituut. Hij denkt echter dat vrijwel alle instellingen bereid zijn uit te leggen waarom ze dierproeven uitvoeren. Overigens gebeurt dit op dit moment al voor een belangrijk deel via de verplichte administratie en registratie van dierproeven. Gezien de huidige bureaucratische lasten is hij thans terughoudend om dit ook in het jaarverslag te doen. Overigens vindt hij dat dierexperimenteel onderzoekers op dit punt ook de hand in eigen boezem zouden moeten steken. Men zal meer zijn best moeten doen het publiek uit te leggen wat voor dierexperimenteel onderzoek men uitvoert. Deze plicht is niet altijd even goed uitgevoerd. Overigens kan dit mede veroorzaakt zijn door het feit dat er rond dierproeven een klimaat heerst waarbij onderzoekers zich niet altijd even comfortabel voelen. Zonder de discussie omtrent de openbaarheid te herhalen acht hij het mogelijk een format te vinden waarbinnen een goede verantwoording van het dierexperimenteel onderzoek kan plaatsvinden.

In reactie op de bijdrage van dhr. Hendriksen stelt mw. Ohl (Universiteit Utrecht) dat in het rapport geconcludeerd wordt dat DEC's geen echte ethische toetsing uitvoeren maar een proefdierkundige afweging. Helaas is in het rapport niet aangegeven wat men onder een proefdierkundige afweging verstaat. In aanvulling hierop wil zij de vraag stellen of de aanbevelingen uit het rapport daadwerkelijk een verbetering zullen geven aan de situatie waarin de proefdieren zich bevinden. Tot nu toe kan zij hiervoor geen aanwijzingen vinden.

Dhr. van der Meulen (Wageningen UR), lid van de onderzoeksgroep, wil deze vraag graag beantwoorden. Hij wenst deze vraag in samenhang te beantwoorden met de vraag van dhr. Stafleu die zijns inziens neerkomt op: 'hoe doe ik het goed?'

Daarnaast maakt hij van de gelegenheid gebruik nog een enkele opmerking te maken ten aanzien van het thema uit het vorige blok. Volgens de onderzoekers is in het rapport expliciet aangegeven op welke wijze de ethische toetsing geïnterpreteerd zou moeten worden. Zo hebben de auteurs de ongeriefafweging aangeduid als een ethische toetsing in enge zin, ter onderscheiding van de 3V toets, de hele toets zoals die door de DEC wordt uitgevoerd en juridische toetsing in ruimere zin. In het rapport is met name aandacht besteed aan die aspecten die moeilijk blijken te zijn. Overigens wil daarmee niet gezegd zijn dat de 3V toets onbelangrijk is.

Overeenkomstig de opmerking van dhr. Berns dat men geen uitzonderingspositie moet willen innemen ten aanzien van de Wet op de Dierproeven, hebben de onderzoekers gemeend het doen van dierproeven te beschouwen als een normale maatschappelijke activiteit, zoals ook het overnemen van bedrijven en het uitzetten van vreemdelingen een normale maatschappelijke activiteit is. Aan al deze activiteiten zitten heel gevoelige kanten, waarvoor de maatschappij procedures heeft ontwikkeld, zoals de procedures van de Algemene wet bestuursrecht. Hierbij geeft dhr. van der Meulen aan dat de hoofdregel van de Algemene wet bestuursrecht is, dat eenmaal genomen beslissingen uitgevoerd kunnen worden, ook al wordt er nog een hele tijd over deze beslissing gediscussieerd. Men mag aannemen dat een dierproef, als die op uitdrukkelijk bevel van de voorzieningenrechter de gehele procedure moet afwachten, bijzondere problemen kent. Een dergelijke situatie zal zich doorgaans slechts bij uitzondering voordoen. Dhr. van der Meulen geeft daarnaast aan dat de Wet Openbaarheid van Bestuur voldoende waarborgen kent

voor de bescherming van bedrijfsvertrouwelijke gegevens, voor de bescherming van individuele personen en van belangen die onevenredig geschaad zouden kunnen worden door openbaarmaking. De onderzoekers onderkennen in het rapport dat er mogelijk additionele problemen zijn voor zowel ondernemingen als voor individuele onderzoekers. Deze problemen rechtvaardigen volgens hen een zekere aanscherping van de Wet Openbaarheid van Bestuur. De voorzitter concludeert dat dhr. van der Meulen een procedureel antwoord heeft gegeven op de vraag of de proefdieren er beter van worden. Zij vat samen dat betere procedures uiteindelijk mogelijk tot een betere afweging en een betere controle kunnen leiden en zo indirect tot een betere situatie voor proefdieren.

Deel 3: Ethisch toetsing

Na de theepauze geeft dhr. Zwart de visie van de NV-DEC op de Wet op de Dierproeven en de ethische toetsing. Hij geeft aan dat zijn bijdrage het resultaat is van een zorgvuldige beoordeling van het rapport door de leden van de NV-DEC en dat deze visie breed gedeeld wordt door de achterban. Dhr. Zwart begint met een opsomming van een aantal sterke punten van het rapport. Hij acht het sterk dat het rapport is geschreven door een onderzoeksgroep die op betrekkelijk grote afstand van de praktijk staat. Het grote voordeel hierbij is dat een geheel nieuw licht op de discussie wordt geworpen. Daarnaast is de uitvoerige en expliciete aandacht voor de juridische dimensie een sterk punt. Deze dimensie ontbreekt nogal eens in de discussies van DEC's. Over het algemeen missen DEC-leden deze kennis. Verder wordt het pleidooi voor transparantie en openheid ondersteund. Dhr. Zwart is minder te spreken over de negatieve toonzetting die in het rapport naar voren komt ten aanzien van de praktijk van de DEC. Op basis van eigen ervaringen komt hij tot de conclusie dat de wet tot een zorgvuldige en deskundige omgang met proefdieren en tot zorgvuldige ethische overwegingen heeft geleid. Hij acht de leden van de DEC's zeer deskundig, wat overigens niet wegneemt dat deze deskundigheden voortdurend verder ontwikkeld moeten worden. Hij is het derhalve niet eens met de opmerking dat DEC's vaak in deskundigheid tekort zouden schieten. Ten aanzien van de methode van onderzoek van de evaluatie kraakt dhr. Zwart de nodige noten. Op het punt van een aantal elementaire vragen, zoals hoe de selectie van de exponenten tot stand is gekomen, hoe de vragenlijst eruitziet, hoe representatief de steekproeven zijn, hoe betrouwbaar en valide het onderzoek is, geeft het rapport onvoldoende inzicht. Juist in een rapport dat pleit voor transparantie van onderzoek wordt de nodige transparantie van de eigen onderzoeksmethoden node gemist. Hoewel dhr. Zwart aangeeft dat de ethische beschouwingen in het rapport interessant en genuanceerd zijn, acht hij de conclusies en de aanbevelingen in een aantal opzichten toch teveel uit de lucht komen vallen. Hij krijgt hierbij het gevoel dat er sprake is geweest van vooropgezette standpunten, zoals de conclusie dat de DEC als een bestuursorgaan gezien moet worden. Dhr. Zwart erkent dat de ethische afweging in de DEC lastig is. Hij is er echter niet van overtuigd dat juridisering hier een helpende hand kan bieden. Naar zijn mening leidt dit enkel tot polarisatie. Ook is hij er niet van overtuigd dat een maatschappelijk openbare discussie bevorderlijk is voor een goede afweging. Bij de huidige DEC's zijn relatief gunstige condities geschapen voor een afweging tussen allerlei relevante aspecten. Hij merkt hierbij op dat, zijns inziens, de aandacht voor de 3 V's deel uitmaakt van de ethische afweging.

In de ogen van dhr. Zwart is de belangrijkste ontwikkeling die de laatste jaren op het juridisch gebied heeft plaatsgevonden vooral de roep om deregulering en decentralisering. Hij vindt het derhalve frappant om te zien dat in het rapport op een aantal manieren juist regulering en centralisering wordt bepleit. Deze aanbevelingen, die hij niet onderbouwd vindt, stellen minder vertrouwen in het veld om op een deskundige en transparante wijze moeilijke afwegingen te maken, dan het veld verdient. Hét voorbeeld waarbij de aanbevelingen uit het rapport geëffectueerd zijn, is de Commissie Biotechnologie bij Dieren. Gezien de ervaringen acht hij dit geen beter alternatief voor de huidige DEC. Dhr. Zwart is het niet eens met conclusie dat omdat de DEC bijna nooit protocollen afwijzen, DEC's niet kritisch of onvoldoende onpartijdig zouden zijn. De praktijk wijst uit dat DEC's heel kritisch naar onderzoeksprotocollen kijken. Dit gaat vaak gepaard met een grondige discussie tussen onderzoekers en de DEC. Niet zelden leidt dit tot drastische veranderingen in de opzet van het experiment. Dhr. Zwart geeft aan dat men niet heel ontevreden hoeft te zijn over de wijze waarop de ethische afweging in de DEC op dit moment gebeurt. Dit betekent niet dat op een aantal punten geen verbeteringen kunnen plaatsvinden. Hij pleit derhalve voor grotere transparantie, waarbij hij aangeeft dat de kwestie van openbaarheid een groot probleem is, mede gelet op de ervaringen bij de Commissie Biotechnologie bij Dieren. Niettemin is hij voorstander van het explicieter en openbaar maken van de ethische afwegingen in de DEC. Hierbij stelt hij belangrijke vragen bij de wijze waarop intellectuele eigendommen en privacy beschermd kunnen worden. Hoewel er geruststellende opmerkingen over deze aspecten gemaakt zijn, is hij er vooralsnog niet gerust op dat deze voldoende zullen zijn om de gevolgen in de praktijk te beperken. De NV-DEC uit haar bezorgdheid over de scenario's die thans voorgesteld worden. Deze lijken te resulteren in administratieve lastenverzwaring en vertragingen, waarbij het mogelijk is dat er een migratie van biomedisch onderzoek uit Nederland kan plaatsvinden. Hierdoor ontstaat de hypocriete situatie waarbij men weliswaar gebruik wil maken van producten van wetenschappelijk onderzoek, maar niet bereid is om mee te investeren in dit wetenschappelijk onderzoek. Ten slotte wil dhr. Zwart opmerken dat met name de juridische regelgeving oorzaak is van het toenemen van het aantal dierproeven. In Nederland vindt veel dierexperimenteel onderzoek plaats dat door regelgeving voorgeschreven is, maar waarvan onderzoekers zelf zeggen dat dit discutabel is. Hij acht hierbij veel winst te behalen ten aanzien van de vermindering van dierproeven.

Discussie deel 3

Naar aanleiding van het verhaal van dhr. Zwart herhaalt mw. Ohl haar vraag of er in de gevolgen voor de praktijk ook een winst voor de proefdieren zit. Dhr. Zwart geeft aan dat de aanbevelingen uit het rapport volgens hem niet direct zullen leiden tot minder ongerief bij proefdieren. Hij denkt dat dit op een andere wijze te bereiken valt, namelijk door te investeren in de ontwikkeling van alternatieven en het terugdringen van de regelgeving die tot onnodig proefdiergebruik leidt. Het rapport richt zich, naar zijn mening, vooral op de maatschappelijke bezorgdheid om dierproeven, die men wil wegnemen door openbaarheid te realiseren.

Algemene discussie

Dhr. Hoeijmakers stelt de onderzoekers de vraag hoe een rapport, dat door velen ernstig bekritiseerd wordt, tot stand kan zijn gekomen op basis van gedegen wetenschappelijk onderzoek. De opmerking van de voorzitter dat dit meer een noodkreet dan een serieuze vraag is, wordt door een belangrijk deel van de aanwezigen in de zaal niet gedeeld. Dhr. van der Meulen wordt uitgenodigd de vraag van dhr. Hoeijmakers te beantwoorden.

In een lang betoog geeft dhr. van der Meulen aan op welke wijze de onderzoeksgroep de studie heeft uitgevoerd en welke ideeën ten grondslag liggen aan de gepresenteerde aanbevelingen. Hij maakt duidelijk dat het onderzoek een tweetal concrete vraagstellingen behelst, de juridische vraag en de ethische vraag. Tevens geeft hij aan dat met de term 'integraal rapport' niet bedoeld is dat het rapport alle denkbare aspecten beschrijft, maar dat de aanvankelijk twee losstaande onderzoeksprojecten zijn geïntegreerd. Vanaf het begin was duidelijk dat het beschikbare budget om het onderzoek uit te voeren onvoldoende was om alle aspecten van het onderzoeksvoorstel tot uitvoering te brengen. Uit de interviewronden met onder meer mensen uit DEC's, vertegenwoordigers van de VWA en onderzoekers is een goed beeld verkregen van wat goed en minder goed gaat bij de ethische toetsing door DEC's. Overigens geeft dhr. van der Meulen aan dat geïnterviewden vaak wel wilden praten, maar liever in het rapport niet herkenbaar wilden zijn. Zoals aangegeven in het rapport blijkt de afweging van het belang van het proefdier tegenover het belang van onderzoek moeilijk. Duidelijk werd uit de interviews dat middelen als procesbomen en beslissingsmodellen niet de oplossingsrichting is waar de DEC's en het veld vertrouwen in hebben. De onderzoeksgroep heeft daarom gekozen voor de richting van procedurele modellen die gangbaar zijn in onze samenleving. Het betreft hier dan modellen op tegenspraak. Alle argumenten 'voor' en 'tegen' komen in deze modellen op tafel en vormen de basis van een beslissing. Hierbij dient men niet per se tot overeenstemming te komen. In de beslissing omtrent een dierproef is een aantal neutrale spelers betrokken. Op basis van hun taken, samenstelling en deskundigheden zijn de DEC en de VWA, als toezichthouder, neutraal. In dit proces is één speler niet neutraal, te weten de onderzoeker, omdat deze het onderzoeksplan moet verdedigen. In een procedure op tegenspraak kan de discussie intersubjectief gemaakt worden door iemand die het standpunt van het proefdier verdedigt. Volgens de opstellers van het rapport is het mogelijk om op deze manier tot afwegingen te komen. In de optiek van de onderzoeksgroep dient de DEC dan wel een bestuursorgaan te zijn. In de praktijk blijkt dit niet het geval te zijn. De DEC is een adviesorgaan van de vergunninghouder. Wat de vergunninghouder wel of niet doet met het DEC-advies is aan de vergunninghouder. De onderzoeksgroep geeft aan dat men bij de herstructurering van de wet zou moeten heroverwegen de DEC beslissingsbevoegdheid of echte adviesbevoegdheid te geven. In dat laatste geval achten de onderzoekers het van belang dat de DEC niet alleen zichzelf maar ook anderen zou moeten overtuigen van haar beslissing; niet alleen door een akkoord bij een onderzoeksvoorstel maar ook middels een argumentatie aan diegene die publieke verantwoording neemt voor de beslissing. De opstellers van het rapport hebben hierbij de Minister van Volksgezondheid als beslisser gesuggereerd. Zij erkennen dat deze aanbeveling uit de lucht lijkt te komen vallen, maar men heeft gezocht naar een persoon die publieke verantwoordelijkheid kan nemen. In de voorgestelde procedure kan na een positieve beslissing gestart worden met het

onderzoek. Wel kunnen tegen de beslissing bezwaar en beroep gemaakt worden. Dhr. van der Meulen roert verder het aspect van de openbaarheid aan, waarbij hij aangeeft dat gevoelige informatie niet openbaar gemaakt hoeft te worden. Hij erkent de mogelijkheid van het ontwikkelen van strategisch gedrag door onderzoekers, waardoor niet alle relevante informatie ter beschikking van de DEC zou komen. Hij acht dit strategisch gedrag tot op zekere hoogte heel goed verdedigbaar, in die zin, dat men aan onderzoeksplannen bijlagen toevoegt waarin de vertrouwelijke informatie is opgenomen. De voorgestelde procedure wordt reeds op vele maatschappelijke terreinen toegepast. De onderzoeksgroep heeft zich ook afgevraagd of de gang van zaken rond dierproeven zodanig bijzonder is, dat een andere benadering gerechtvaardigd is. Er werd geconcludeerd dat dierproeven op een vergelijkbare wijze benaderd dienen te worden als andere maatschappelijke problemen. De groep concludeert dat de wet opnieuw in de steigers gezet moet worden.

Het antwoord van dhr. van der Meulen roept de nodige beroering op bij de deelnemers in de zaal. Meerdere deelnemers geven aan dat het betoog van dhr. van der Meulen geen antwoord is op de vraag die door dhr. Hoeijmakers werd gesteld. Zij vinden ook dat de voorzitter op onjuiste wijze met deze vraag is omgegaan. De vraag betreft de wetenschappelijke verantwoording van de gebruikte onderzoeksmethodologie en deze is door dhr. van der Meulen als zodanig niet beantwoord. De voorzitter stelt voor dat het wellicht verstandiger is de opmerkingen over de opzet van het onderzoek te bundelen, op papier te zetten en toe te sturen aan ZonMw.

Dhr. ten Holt (NovioConsult), lid van de onderzoeksgroep, benadrukt dat het beschikbare budget de nodige beperkingen heeft opgelegd aan de evaluatie. Er was slechts ruimte voor ongeveer 25 interviews. Deze interviews zijn verdeeld over een aantal groeperingen die van belang geacht werden voor de twee specifieke onderzoeksvragen. Hierdoor was het slechts mogelijk één of twee onderzoekers en vergunninghouders te interviewen en kon geen representatief beeld geschetst worden. Overigens zijn alle verslagen van de interviews geverifieerd met de respondenten. Het onderzoek heeft een aantal beperkingen gehad en dat wordt erkend.

Dhr. Hoeijmakers geeft aan dat hij een korte en kernachtige vraag gesteld heeft, maar dat hij een lang en vaag antwoord heeft gekregen. Hij merkt op dat de onderzoeksgroep een procedure kiest die over het algemeen wordt toegepast voor incidentele gebeurtenissen van grote omvang. Deze zijn niet te vergelijken met de procedures in de DEC betreffende de beoordeling van onderzoeksplannen met 15 muizen. Hij acht derhalve de voorgestelde procedure niet de juiste weg. Ook dhr. Zwart reageert op het betoog van dhr. van der Meulen. Met dhr. van der Meulen is hij het eens dat in de DEC niet iedereen even verantwoordelijk is. Wel geeft hij aan dat eenieder die deelneemt aan de discussie in de DEC reeds een principiële keuze heeft gemaakt; dat het geoorloofd is om proefdieren te gebruiken voor biomedisch onderzoek. Dat is een standpunt dat niet door iedereen in de maatschappij wordt gedeeld. Daarnaast geeft hij aan dat men van de DEC niet mag verwachten dat daar heel principiële discussies gevoerd worden. Deze discussies dienen gevoerd te worden op een ander, hoger, niveau. Dhr. Zwart erkent het feit dat de vergunninghouder op dit moment vaak onzichtbaar is. Hij wil daarom ook bijval tonen waar het in principe om helderheid gaat. Hij kan zich echter niet vinden in de

oplossing die door dhr. van der Meulen wordt geschetst. Hij verwacht dat deze procedure tot veel meer papier zal leiden, zonder dat dit tot meer discussie in de DEC leidt. Daarnaast wijst hij op het gevaar van strategisch gedrag door onderzoekers. Hij pleit ervoor een procedure te kiezen die aansluit bij de huidige DEC praktijk en deze verder te optimaliseren.

Mw. Fentener van Vlissingen wijst hierbij nog op de mogelijke neveneffecten van de procedure, die ervoor zullen zorgen dat veel juristen een goede boterham zullen gaan verdienen. Daarnaast wijst zij erop dat met name vertegenwoordigers van de dierenbelangenorganisaties niet in de procedure zullen willen participeren, omdat zij zich niet willen binden aan een beslissing. Verder merkt zij op dat wanneer men een goede evaluatie belangrijk vindt, men er ook geld in moet steken. Wanneer de aanbevelingen gevolgd worden, zal dit immers verschrikkelijk veel geld gaan kosten.

De voorzitter vertaalt de laatste woorden van de laatste bijdrage als 'wat haal je overhoop als je de aanbevelingen volgt' en gebruikt dit als opstap voor haar slotbeschouwing. Zij geeft aan dat de wetgeving bedoeld is om de intrinsieke waarde van het dier te beschermen. Deze notie wordt in de samenleving en ook door de aanwezigen in zaal breed gedeeld. In de afgelopen jaren is men gewend geraakt aan het wettelijk instrumentarium dat de bescherming van de proefdieren regelt. Men ziet er de voordelen van, is aan de werkwijze gewend, maar ziet ook de knelpunten. Door een evaluatie kan men zien in welk opzicht verbeteringen in de procedures kunnen worden aangebracht, zowel in de dagelijkse praktijk alsook ten aanzien van de regelgeving. Hierbij kan men ook de vraag stellen of wijziging van regelgeving nodig is, wanneer de praktijk toch aardig loopt. De voorzitter betoogt dat, ondanks dat wordt aangegeven dat de zelfregulering voldoende waarborgen biedt voor de bescherming van proefdieren, men toch als vangnet wettelijke regelgeving nodig heeft. De vraag is echter of men hiervoor moderne wetgeving nodig heeft, die langs de principes van Algemene wet bestuursrecht is opgezet en waarbij alle belangen ook in uiterst instantie bij de rechter kunnen worden verdedigd, of dat men verdergaat op de weg van de huidige praktijk. Dat is een dilemma waar vanmiddag over werd gesproken. Uit de bijdrage van dhr. van der Meulen maakt de voorzitter op dat de kwestie van juridisering niet ingegeven is om mensen op kosten en lasten te jagen, maar door de notie de bescherming van het proefdier te regelen volgens de lijnen van moderne wetgeving. Zij maakt hierbij een vergelijking met de procedures die bestaan voor beslissingen op het gebied van milieu, water en ruimtelijk beleid. Zij concludeert dat de aanwezigen vanmiddag niet veel nader tot elkaar gekomen zijn, in het bijzonder ten aanzien van de aanbevelingen die zouden moeten resulteren in de aanpassing van de WOD aan de moderne wetgevingstructuur. In haar betoog pleit de voorzitter voor eerste stappen op het terrein van openheid en transparantie. Zij is van mening dat juist een grote transparantie de gelegenheid biedt het wantrouwen, dat tussen diverse stakeholders bestaat, weg te nemen. Meer transparantie biedt ook de gelegenheid tot het vergroten van het draagvlak. De voorzitter ziet deze bijeenkomst niet als het einde, maar eerder het begin van de discussie omtrent de Wod en over de toepassingen en hoe men die met elkaar en ieder vanuit zijn eigen invalshoek kan optimaliseren.

Dhr. Zwart wordt gevraagd of hij nog aanvullende opmerkingen heeft ten aanzien van de conclusies. Naar zijn mening zijn er duidelijke conclusies bereikt die hij wil samenvatten in de vorm van 3 V's. Op de eerste plaats 'Verfijn'; verfijn duidelijk de

praktijk. Op een aantal punten is een aanscherping van bevoegdheden, deskundigheidseisen mogelijk. Op de tweede plaats 'Verminder'; verminder de wettelijk voorgeschreven proeven, verminder de administratieve rompslomp. En de derde V: 'Vervang'; kan de huidige praktijk vervangen worden door een alternatief? Hij acht het alternatief dat wordt voorgesteld geen verbetering. Beter is de huidige praktijk als uitgangspunt te nemen.

Tot slot

Bij een aantal deelnemers in de zaal bestaat groot ongenoegen over de wijze waarop de voorzitter een samenvatting heeft gegeven van de discussies die hebben plaatsgevonden. Nadrukkelijk wordt verzocht om een schriftelijke samenvatting van de middag. Door ZonMw en het NCA wordt toegezegd dat zij zorg zullen dragen voor het verslag. Het verslag wordt mede ter beoordeling aan de sprekers voorgelegd en wordt aan de minister van VWS aangeboden. Hierbij wordt aangevuld dat alle aanwezigen uiteraard ook het verslag krijgen. Ten slotte sluit de voorzitter de bijeenkomst.